

ANTIREALISMUS: symbolismus, futurismus, kubismus

Pavel Trtílek, 14. prosince 2017

ANTIREALISMUS

Modernistické umělecké styly programově koncipované proti realismu:

- symbolismus
- impresionismus
- expresionismus
- futurismus
- kubismus
- dadaismus
- surrealismus

Francouzská divadelní reforma částečně započala už naturalismem.

Doba:

- 1870 – 1871: Prusko-francouzská válka
- 1882: 1. elektrifikované divadlo v Evropě – Mahenovo divadlo v Brně
  - revoluce v divadelním svícení
  - do té doby svíčky a olejové lampy
  - pro divadlo postavena parní elektrárna ve Vlhké ulici
- 1883: 1. auto; *Tak pravil Zarathustra* (F. Nietzsche)
- 1885: Freud v Paříži
  - rozvoj nových věd: psychologie, sociologie, pozitivismus...
- 1889: dostavěna Eiffelovka
- 1890: Paříž – 2.500.000 obyv.

Divadlo ve Francii koncem 19. stol.:

- přetrvávající tradice – klasicistní odkaz (Nicolas Boileau)
- Francie přestává být divadelním centrem
  - Ibsen, Strindberg, Hauptmann, Dostojevskij, Tolstoj...
- proměna pařížského diváka
  - získal základní lidské svobody
  - denní tisk, politika, naturalismus, kavárny
  - divácký základ složen ze šlechticů, bohatých měšťanů, vojenských důstojníků, recenzentů, ctitelů hereček...
  - bulvární divadla stále v oblibě
- 1870 zrušena cenzura, 1874 znovu zavedena, 1905 zrušena definitivně

SYMBOLISMUS

- vznik: 1886 ve Francii
- návaznost na romantismus a dekadenci
- odmítá popisnost realismu a naturalismu
- snaha zobrazit nezobrazitelné pomocí symbolů
  - tajemství, nálady, emoce, pocity, sny...
  - symbol má být jen náznakem
- ústřední literární druh: **poezie**
- pravda rozumu nahrazována pravdou duše
- nástrojem poznání se stává **intuice** (6. smysl)
- znovu oživen mýtus romantického génia

- duchovno: mystické tajemství poodkryté uměním
- fyziologického člověka naturalismu nahrazuje člověk coby **duchovní bytost**
- oproti analytickým naturalistům symbolisté **syntetizují** (kosmické zákony jsou všudypřítomné)
- už je nezajímá doba a prostředí, ale lidské nitro, podvědomí a kosmické zákony ovlivňující všechno kolem nás i nás
- rozvoj symbolismu v malířství
- někteří teoretici a literáti (např. Anatole Bajou) tvrdili, že **divadlo je mrtvé** a je třeba s ním skoncovat...

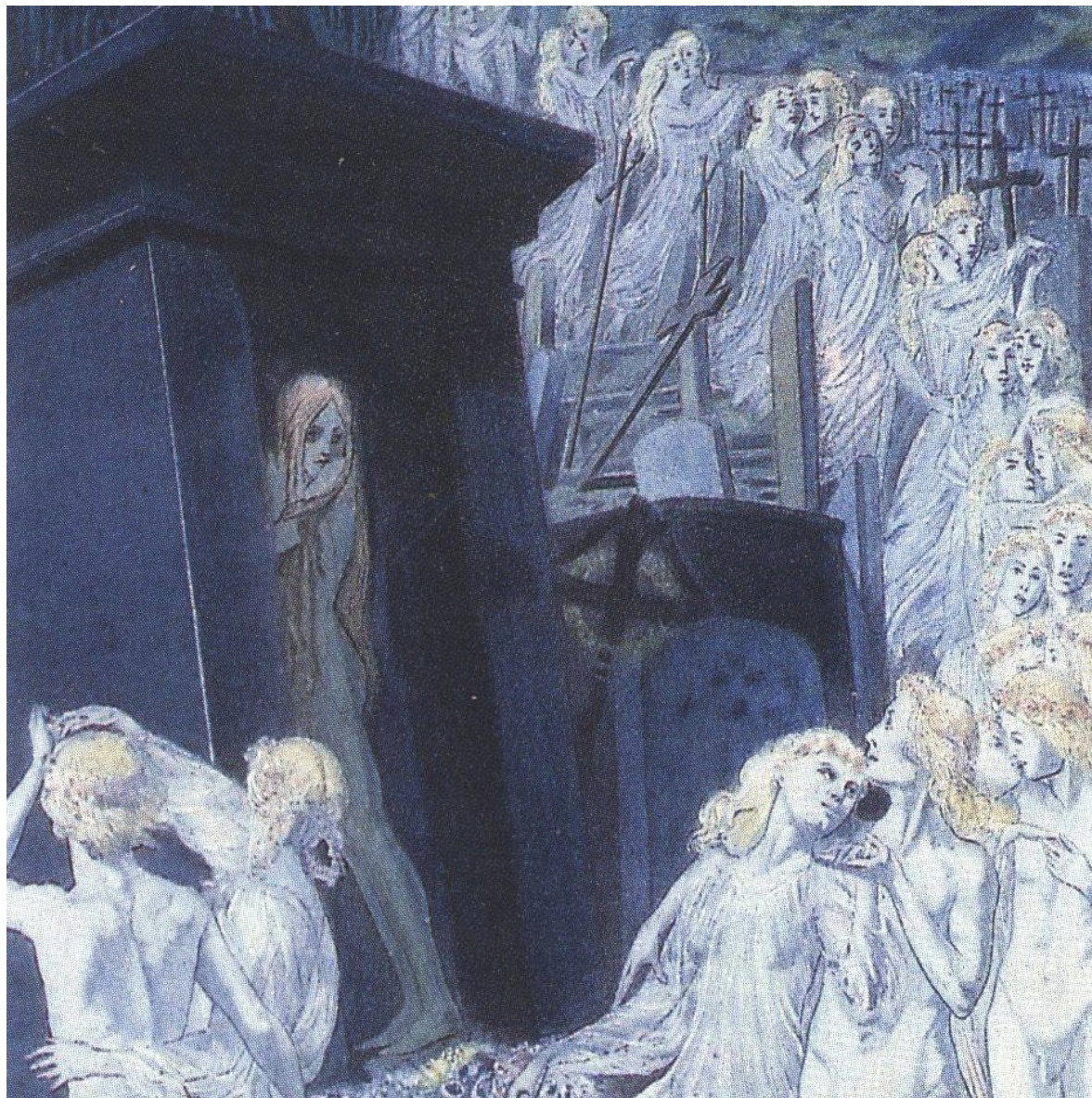

Carlos Schwabe:
Smrt

Carlos Schwabe:
Bárka smrti

Carlos Schwabe: *Výčitky*

Carlos Schwabe:
Baudelairovy
Květy zla

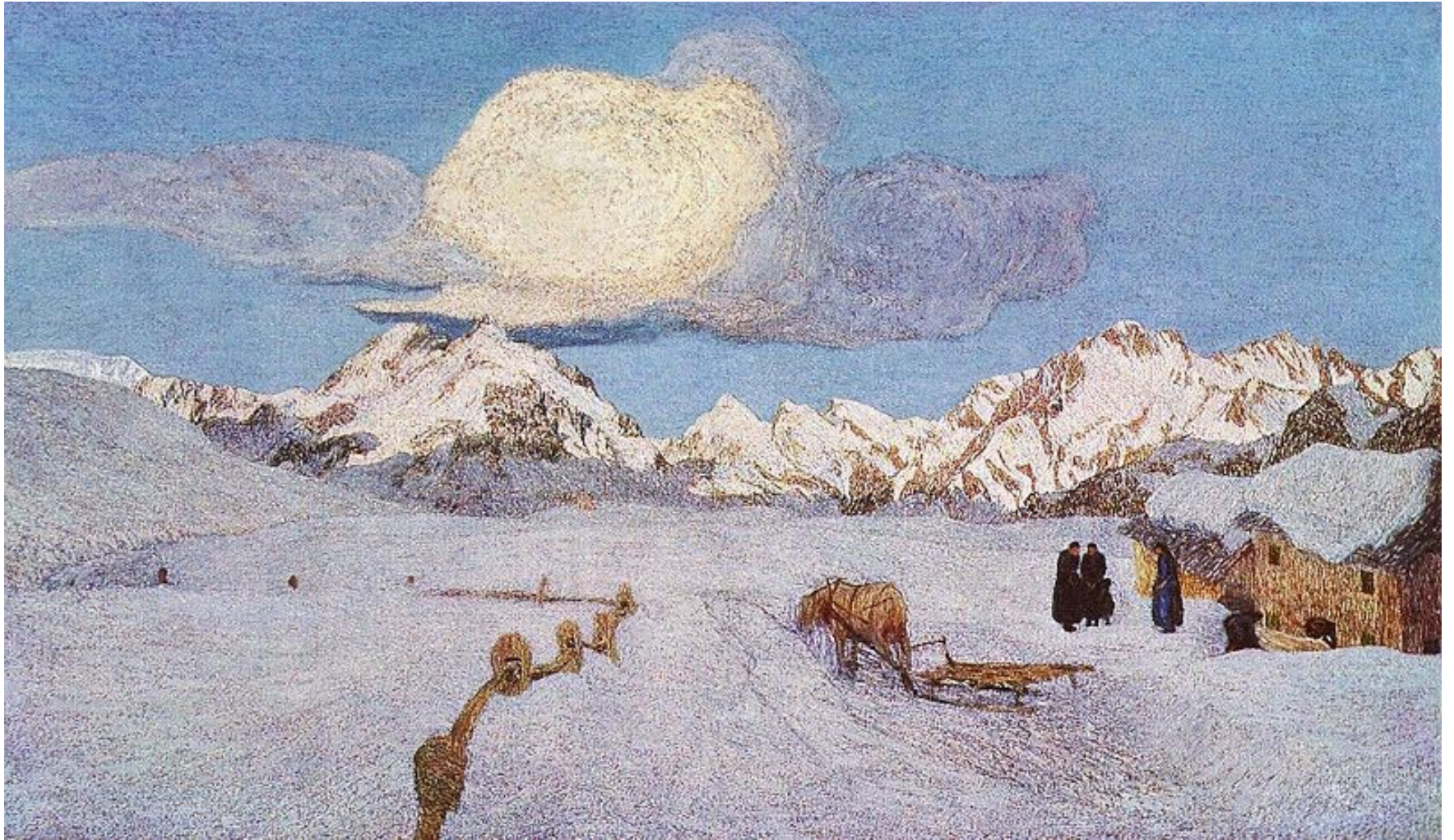

Carlos Schwabe:
ilustrace z cyklu
Květy zla

Hugo Simberg: Zraněný anděl

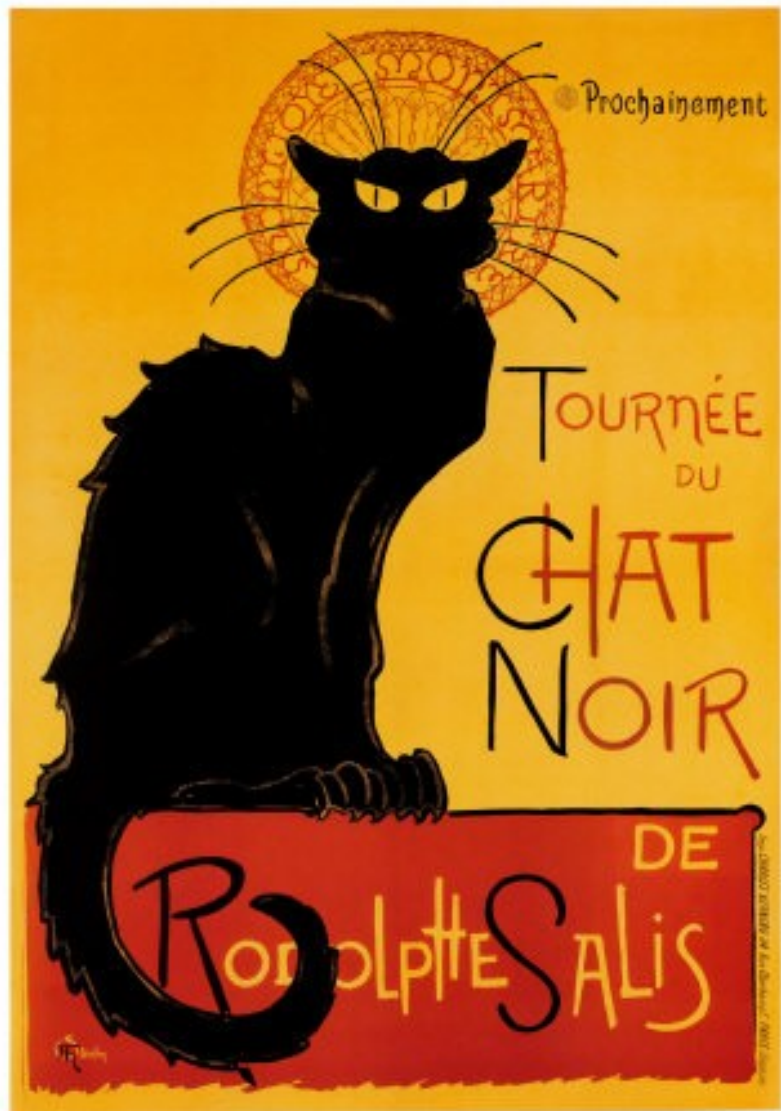
Giovanni Segantini: *Smrt*

Jan Toorop: *Ó, smrti, kde je tvůj triumf?*

1. fáze symbolistní obrody divadla:

- formování symbolismu – manifesty, poezie, debaty...
- sílí duch dekadence („bohémský pesimismus“)
- po 1880 Paříž: uměleckým centrem se stává **Latinská čtvrť**
  - vznik malých divadel a kabaretů: Chat Noir, Le Mirliton, Moulin Rouge atd.
  - čtení, recitace, šansony, skeče, mystifikace, umělecké průvody ulicemi (průvod Krále Montmartru) apod.
  - dnes poslední z dříve typických kaváren: Café Quebec (Saint-Germain-des-Prés)

N° 5119 — 4e Année — N° 113   Prix : 10 centimes   9 Juin 1899

Le Mirliton

Hebdomadaire, paraît le Vendredi

Prix de l'abonnement

	France	Étranger
Un an	8 fr.	10 fr.
Six mois	4 fr.	5 fr.
Trois mois	2 fr.	3 fr.

Directeur
ARISTIDE BRUANT
84, Boulevard des Capucines

Administrateur
M. JAMES LÉVES
7, rue d'Enghien, Paris

Le Mirliton
ORGANE
DES ARTISTES LYRIQUES
ET DES CHANSONNIERS

UN MONOLOGUE
OU UNE CHANSON
par ARISTIDE BRUANT
de son œuvre
des Artistes
les plus en vogue

Les Quat'Pattes
Morceau par ARISTIDE BRUANT

Les quat'pats c'est les chiens d'Paris,
Les verveux, les chiens de barrière,
C'est les chiens qui sont jamais pris,
Qui se jouent à la fourrière.

C'est d'voir pas être les chiens d'Paris,
Si des chiens d'opéra-bouffes,
C'est d'être pas des chiens d'opéra-bouffes,
Et d'être comme Maxime Bélier.

Voilà le suite au verso.

Imprimé par STANISLAS

JEAN MORÉAS

(1856 – 1910)

- *Symbolistické hnutí*
(manifest symbolismu, Le Figaro, 1886):
  - „Symbolismus je nepřítel pouček, deklamace, falešných citů, objektivní popisnosti.“
  - „Symbolistická poetika chce odít myšlenku do citového roucha.“
- *Kantilény* (sbírka básní)

STÉPHANE MALLARMÉ

(1842 – 1898)

- měl blízko k prokletým básníkům
- psal kritiky do *Nezávislé revue* (v divadle však trpěl, dával přednost čtení dramát)
- *Faunovo pozdní odpoledne* (balet: Claude Debussy)
- *Úchylky* (sbírka básní)

Eduard Manet: Mallarmé

2. fáze symbolistní obrody divadla:

- 90.léta – k symbolistům se připojují další autoři: **André Gide, Paul Valéry, Paul Claudel** aj.
- dosud se symbolismus rozvíjel v poezii a malířství, nyní sílí zájem i o divadlo:
  - degradace zažitých prvků konvenčního dramatu (proti klasicismu, bulváru i naturalismu)
  - koncert je lepší než opera, četba dramatu je lepší než činohra...
  - ...nedůvěra v existenci jeviště a herce (člověk na jevišti je příliš naturalistický: „vetřelec v imaginaci básníka“)
  - snahy **nahradit herce**: recitátor, tanečník, mim, loutka (snahy zrušit mimetické napodobení života symbolistickými evokacemi)

- **loutka** – inspirace pozdějších reformátorů
  - viz např. Craig a jeho princip „nadloutky“
- snaha omezit dějovou linii dramatu
  - poetizace dramatického textu
- volný verš
  - blízkost k hudbě
- symbolistní jeviště = prostor pro slovo, gesto, atmosféru, tajemství

PAUL FORT

(1872 – 1960)

- červen 1890: zal. **Théâtre Mixte**
  - nevyhraněně zaměřená scéna
- listopad 1890: soubor přejmenován na **Théâtre d'Art**
  - symbolistní zaměření
- 10 inscenací (např. *Píseň písni*) a básnická pásma
- po 3 sezonách finanční krize
  - herci přešli do **Théâtre de l'Œuvre**

PAUL FORT

AURÉLIEN LUGNÉ-POË

(1869 – 1940)

- herec a režisér
- říjen 1893 – **Théâtre de l'Œuvre**
(v činnosti do 1929)
- pouze symbolistní tendence
(např. snaha potlačovat hereckou složku)
- 1897 – symbolistní poetika opuštěna
- objevování nových autorů:
Maurice Maeterlinck, Romain Rolland aj.

MAURICE MAETERLINCK

(1862 – 1949)

„Vždy umírá něco z Hamleta, když začne jeho postavu předvádět živý herec.“

- autor 16 her:
  - *Slepci*
  - *Ariana a Modrovous* (loutková hra)
  - *Modrý pták*
  - *Vetřelkyně*
  - *Sedm princezen* (loutková hra)

Loutku vnímal jako symbol člověka, jenž ztratil identitu.

FUTURISMUS

- moderna (avantgardní estetika počátku 20. stol.) proměnila dosavadní umělecké normy, pokusy o obrodu divadla
- futurismus se začal projevovat nejprve v oblasti malířství
- literatura přestala být vnímána jako nápodoba skutečnosti
  - snaha najít nové způsoby vyjádření
  - asociativní sdružování slovních významů, opakování slabik a hlásek atd.
- později na něj navázal konstruktivismus a částečně i funkcionalismus

1. futuristický manifest:

- ***Manifest futurismu*** (F. Marinetti, in *Le Figaro*, 1909)
  - zavržení minulosti, upnutí se k budoucnosti – nejen v umění, i v každodennosti
  - tempo pokroku a rozvoje se mělo odrážet v umění („estetika rychlosti“)
  - válka vnímána jako očista světa („energetická exploze“), 1. světová válka – „cesta k pokrokové budoucnosti“
  - rozklad syntaktických struktur (slovní anarchie), slova zbavená významu (snaha vyjádřit shon, ruch a rozvoj velkoměst, opojení civilizací)
- futuristické divadelní soubory v Římě:
  - Barevné divadlo
  - Divadlo jedenácti (zal. 1924: L. Pirandello)
  - Divadlo futuristické pantomimy

FILIPPO TOMMASO MARINETTI

(1876 – 1944)

- *Král Žrout* (1905)
- *Elektrické loutky* (1908)
  - princip rozdvojení postav, obě tyto hry uvedeny v divadelní laboratoři „Art et action“ (Paříž)
- *Kniha syntetických futuristických divadel*
  - 1915, teoretický spis

MARINETTIHO FUTURISTICKÉ MANIFESTY:

- *Manifest futurismu* (1909, viz výše)
- *Manifest futuristických dramatiků* (1911)
  - vláda stroje na jevišti (princip „deus ex machina“ určující náhody a osud lidí), krása stroje a jeho hravost (mechanické balety, strojové tance)
- *Varieté* (1913)
  - zrod elektrifikovaného varieté (bez divadelních konvencí a svazujících tradic), filmové projekce, cirkusové atrakce (akrobati, klauni, ekvilibristé, mimové), řeč světla a zvuku, žertovné akce s diváky
- *Futuristické divadlo syntézy* (1915)
- *Syntetické divadlo futurismu* (1919)
- *Divadlo překvapení* (1922)
- *Totální divadlo pro davy* (1933)

Giacomo Balla

Umberto Boccioni

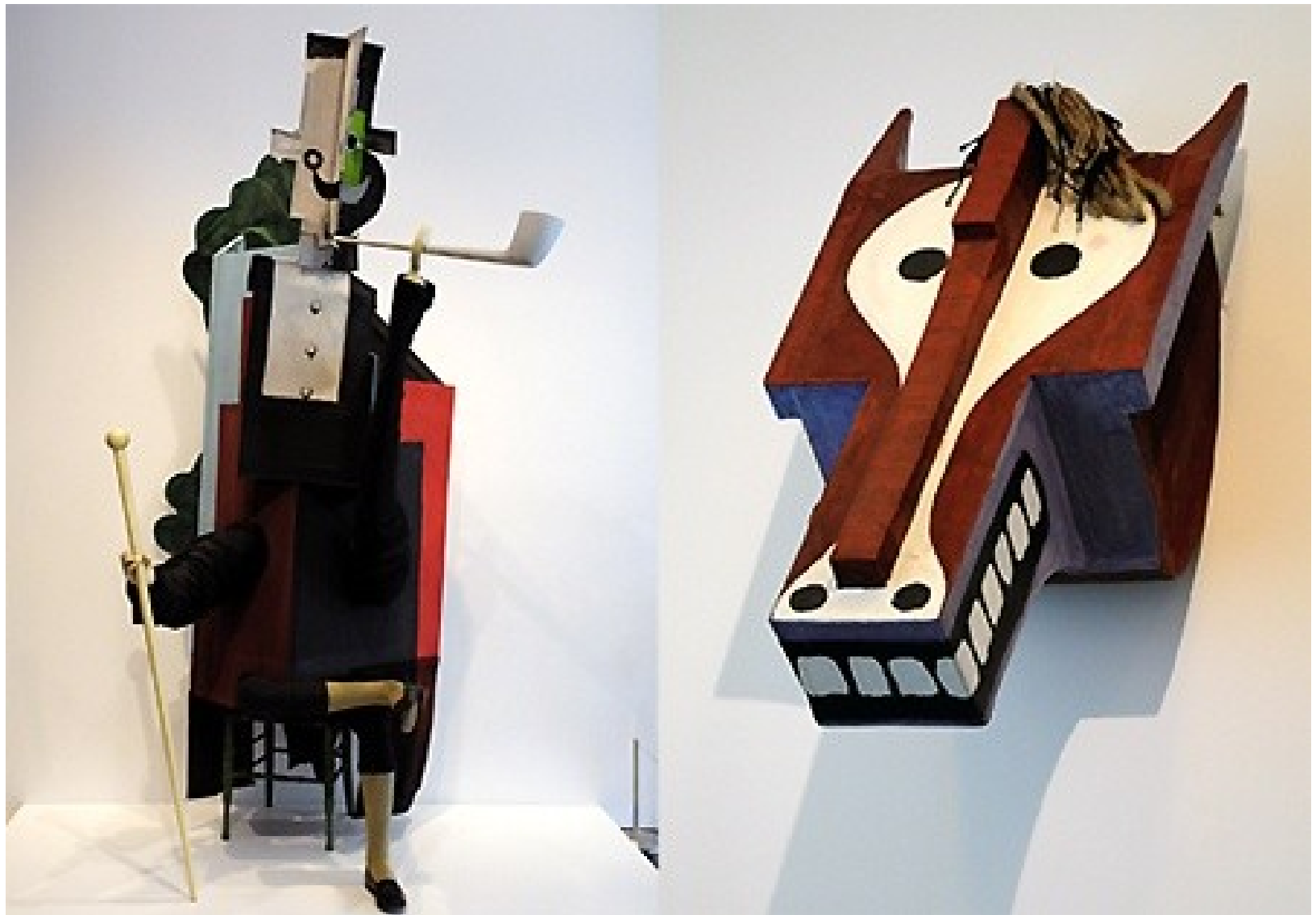

KUBISMUS

- proměna scénografie
- manifest Guillaumea Apollinaira *Futuristická antitradice* (1914)
  - požadavek na obrodu poezie
  - na základě inspirace díly kubistických malířů
- **Pablo Picasso**
  - výprava k baletu *Merkur* (1924) a *Přehlídka* (1917)
- **Georges Braque**
  - balet *Zmatek* (1924)
- depersonalizace tanečníků
  - trhavé, mechanické pohyby
- kubofuturismus (syntéza obou směrů)

Pablo Picasso: kostýmy k baletu *Přehlídka*
(libreto Jean Cocteau)

LITERATURA

- Deák, František – *Symbolistické divadlo*. (Bratislava, 1996)
- Hyvnar, Jan – *Francouzská divadelní moderna*. (Praha, 1996)
- Christov, Petr – *Symbolismus a divadlo: cestou neúspěchů ke slávě* (in M. Maeterlinsk – *Krátké hry o smrti*; Mníšek pod Brdy, 2014)
- Pötner, Paul – *Experimentální divadlo*. (Praha, 1965)
- Tille, Václav – *Maurice Maeterlinck* (Praha, 1910)